

Bilance vydávání knih v ČR v roce 2015

PhDr. **JAROSLAV CÍSAŘ**

jaroslav.cis55@gmail.com

Text sumarizuje základní oficiální dostupná fakta o knižní produkci České republiky v roce 2015, kterými se země prezentuje v UNESCO. Jsou zde soustředěny údaje o tištěné produkci knih privátních vydavatelů, vydavatelů vysokých škol, univerzit a státních institucí, vydávání překladů a strukturu tištěné knižní produkce, vydávání e-knih i audioknih. Pokračovala koncentrace subjektů produkce a prodeje knih, přetrvával nedostatek exaktních čísel o obrazech a ziscích hlavních hráčů českého knižního trhu, což stále neumožňuje údaje o knižní produkci více analyzovat.

Snížená sazba DPH na knihy (10 % oproti 15 % z předešlého roku) neměla prakticky dopad na snížení hladiny cen knih, a tak je třeba tuto skutečnost chápat spíše jen jako kosmetické opatření. Jinak lze podle dostupných ukazatelů nazvat stav českého knižního trhu, tj. objemy produkce a její strukturu, počty vydávaných překladů apod., stavem setrvalým. Řada vydavatelů klasické tištěné produkce se vedle specializovaných subjektů rozkročila rovněž jak do segmentu výrobců elektronických knih (Albatros Media, BBart, Domino, Host, Kniha Zlín, MOBA, Motto aj.), tak audioknih (Fragment, Mladá fronta, Ikar, Panteon, Plus, Práh, Rybka Publishers aj.).

PRODUKCE TIŠTĚNÝCH KNIH

Podle odevzdaných povinných výstisků Národní knihovně ČR, kde sledují českou národní knižní produkci, vyšlo v roce 2015 v Česku celkem 18 282 titulů knih (viz TABULKA I). Na knihkupecké pulty se reálně dostane zhruba polovina této produkce, protože zbytek tvoří tituly tzv. šedé literatury, skriptu, různé účelové tiskoviny a jiná mimotržní literatura. Kopíruje to tedy téměř úroveň počtu titulů vydaných v předchozím roce 2014, kdy došlo k výraznému kvantitativnímu nárůstu tohoto ukazatele. Naše země tím potvrzuje dlouhodobější trend, že objemem své knižní produkce v porovnání k počtu obyvatel i ve světovém měřítku si stále udržujeme postavení mezi špičkou zemí s velmi vysokou výrobou knih. Na české knižní produkci roku 2015 se podílelo celkem 2 296 vydavatelů subjektů (předloni 2 197), tj. vydaly v tomto kalendářním roce alespoň jeden titul neperiodické publikace.

Samotný objem titulové produkce nic nevyovídá o její kvalitě a náročnosti, dosažené ziskovosti a skutečném podílu na knižním trhu ČR. Na tom se mnoho nezměnilo již od roku 1995, kdy tyto bilanční přehledy jsou připravovány.

Reálný počet aktivních vydavatelů knih bude však opět o několik set vyšší, protože vyšlo rovněž 1 762 knižních titulů (9,6 % celkového objemu knižní produkce), které nebyly označeny mezinárodním identifikátorem ISBN (International Standard Book Number). V Národní knihovně ČR jim tedy přidělili identifikátory náhradní. Uvádění čísla ISBN na knize sice není povinné, ale usnadňuje její cestu za čtenáři (odvozují se z něho čárové kódy EAN, zjednodušují skladovou evidenci a přehled o pohybu zboží, usnadňují ukládání údajů o knize do různých databází a evidencí a jejich vyhledávání na internetu).

TABULKA I Přehled počtu vydaných titulů knih a překladů v ČR za roky 2011–2015

	celkem	z toho překladových děl	
		absolutně	v %
2011	18 985	6514	34
2012	17 247	5871	34
2013	17 876	6565	37
2014	18 379	6355	35
2015	18 282	6240	34

zdroj: Národní knihovna ČR

Vydávání knih je v Česku v porovnání s některými jinými státy EU stále výrazně rozloženo mezi relativně velký počet vydavatelů subjektů, přesto před několika lety započatá koncentrace vydavatelské špičky pokračovala. Zvláště výrazná je expanze mediální skupiny Albatros Media, pod níž je v současnosti soustředěno již 13 vydavatelů značek, z nichž řada před tím působila samostatně. Podle přehledu za rok 2015 (viz TABULKA III) připravilo na knižní trh stovku a více nových titulů celkem 20 privátních vydavatelů subjektů, což je stejné jako v předchozím roce. Z vydavatelů vysokých škol, univerzit a ústředních státních v této kategorii pod toto kritérium spadá 13 vydavatelů subjektů (v roce 2014 patnáct).

Dalších zhruba 130 vydavatelů (privátních i vysokých škol a státních institucí) lze považovat také za velké a věnující se soustavně nakladatelské činnosti (v roce 2014 měl tento ukazatel hodnotu 160): téměř 40 z nich se mohlo vykazat produkcí v rozmezí 50 až 99 vydaných titulů (necelých 30 v roce 2014) a necelá stovka připravila 20 až 49 titulů (129 v roce 2014). Lze tedy konstatovat, že půldruhé stovky vydavatelů subjektů se rozhodujícím způsobem podílí na hlavním objemu naší tištěné knižní produkce. Zbývající většina patří ke středním, malým nebo pouze příležitostným vydavatelům. V porovnání s předchozími lety se tento počet top nakladatelů snížil, ale většinou vykazali více vydaných titulů neperiodických publikací.

REGISTROVANÍ VYDAVATELŮ

Údaje o registraci vydavatelů knih podle mezinárodní metodiky systému ISBN (viz TABULKA II), ke kterému bývalé Československo a posléze ČR přistoupila až v roce 1989, resp. 1993, hodnověrně vypovídají o vydavatelských aktivitách v České republice po odstátnění vydavatelského sektoru po listopadu 1989. Žádný z evidovaných vydavatelů subjektů se totiž nevyřazuje, a tak jsou mezi nimi jak vydavatelé domy aktivní, tak zaniklé nebo subjekty, které aktivní vydavatelskou činnost v současnosti neprovozují nebo ji třeba dočasně pozastavily. Lze si tak učinit ucelenou představu o dynamice vývoje a pohybu v této profesní oblasti u nás. Loni bylo nově registrováno 274 vydavatelů subjektů. Podle odhadu Národní agentury ISBN je dnes v ČR asi 4 000 aktivních vydavatelů subjektů. Od listopadu 1989 již celkem asi necelé 3 000 subjektů naopak svou činnost ukončily.

TABULKA II
**Počet registrovaných nakladatelů ČR
za roky 2011–2015 (s přiděleným ISBN)**

pozn.: vždy k 31. 12. daného roku

2011	5 167
2012	5 474
2013	5 796
2014	6 095
2015	6 389

zdroj: Národní agentura ISBN

PRIVÁTNÍ VYDAVATELÉ

Dominantním vydavatelským centrem Česka je Praha následována Brnem a Ostravou. V TABULCE III jsou uvedeni největší privátní vydavatelé v ČR podle počtu vydaných titulů neperiodických publikací v uplynulém roce. Toto poněkud mechanicky stanovené kritérium umožňuje učinit si alespoň orientační představu o velikosti a obratu daných firem, ale samozřejmě nic nevyovídá o kvalitě a redakční náročnosti připravované knižní produkce, jejich ziscích a zejména reálném postavení a podílu na českém knižním trhu.

V zásadě lze konstatovat, že největší vydavatelské subjekty si zhruba drží své vydobyté pozice z hlediska objemu připravených titulů. Vydavatelská skupina Albatros Media a.s. celkově posílila své vedoucí postavení; z tradičních vydavatelů se mohla také vykázat výrazným nárůstem své produkce brněnská vydavatelství MOBA a Host, úspěch pražského vydavatelství Crew svědčí nejspíše o tom, že komiks je mezi našimi čtenáři stále populárnější.

**TABULKA III Největší privátní vydavatelé knih na území ČR
podle počtu vydaných titulů v roce 2015**

1.	Albatros Media, Praha*	954	(735)
2.	Euromedia Group, Praha**	467	(525)
3.	Moravská Bastei – MOBA, Brno	399	(311)
4.	Grada Publishing, Praha	359	(330)
5.	Egmont ČR, Praha	292	(340)
6.	Václav Svojtka & Co, Praha	258	(265)
7.	Mladá fronta, Praha	177	(210)
8.	Nová škola, Brno	175	(138)
9.	Argo, Praha	174	(158)
10.	Portál, Praha	157	(172)
11.	Host, Brno	149	(61)
12.	Aksjomat, Ostrava	135	(0)
13.–14.	Tribun EU, Brno	127	(196)
13.–14.	Triton, Praha	127	(103)
15.	Wolters Kluwer ČR, Praha	119	(107)
16.	Academia, Praha	117	(99)
17.	VJV (Nakladatelství Jiří Vedral), Praha	114	(58)
18.	Crew, Praha	105	(58)
19.–20.	Pavel Dobrovský-Beta, Praha	100	(131)
19.–20.	Ottovo nakladatelství, Praha	100	(53)

zdroj: Národní knihovna ČR a Národní agentura ISBN

Poznámky: Do tabulky jsou zařazeny privátní vydavatelské subjekty, které v roce 2015 vykázaly knižní produkci ve výši 100 a více titulů neperiodických publikací (bez reedic a nových vydání již dříve vydaných titulů). V závorce je pro porovnání uveden počet titulů, které dané vydavatelství vydalo v předchozím roce 2014.

* Produkce Albatros Media a.s. je uvedena souhrnně. Jednotlivé značky vykazují za uplynulý rok následující bilanci:

Albatros	149	(172)
B4U Publishing	10	(3)
Biz Books	35	(46)
CooBoo	69	(99)
Computer Press	73	(72)
Cpress	144	(116)
Edice ČT	14	(8)
Edika	88	(85)
Fragment	195	(227 – samostatný subjekt)
Management Press	28	(14)

Motto	59	(42)
Plus	32	(38)
XYZ	58	(40)

** Produkce Euromedia Group, k. s. je uvedena souhrnně. Jednotlivé značky vykazují za uplynulý rok následující bilanci:

Knižní klub (vč. Universum)	235	(269)
Ikar	151	(182)
Odeon	34	(38)
Yoli (a ostatní)	47	(15)

**VYDAVATELÉ VYSOKÝCH ŠKOL, UNIVERZIT
A ÚSTŘEDNÍCH STÁTNÍCH INSTITUCÍ**

Pro vydavatele univerzit, vysokých škol a vydavatelské útvary ústředních státních orgánů platila i v roce 2015 stejná kritéria jako v letech minulých. Výše jejich nákladů je většinou nesrovnatelná s výší nákladů privátních vydavatelů. Jejich ediční plány se řídí především požadavky daných škol, fakult, kateder a institucí státní správy a přednostně uspokojují jejich potřeby. Mnohé tituly z jejich edičních plánů patří do mimotržní produkce tzv. šedé literatury (prováděcí pokyny k zákonům a různé jiné publikace státních orgánů, statistiky a metodické příručky a jiné účelové tisky). O jejich činnosti lze tedy hovořit jako o setrvalém stavu včetně produkce s výraznými výkyvy, jako je tomu např. u Českého statistického úřadu nebo Ústavu zdravotnických informací, jejichž vydavatelské aktivity výrazně podléhají potřebám vyhodnocování různých průzkumů veřejného mínění, sčítání obyvatel apod.

Loni došlo k určité redukci počtu největších vydavatelských subjektů vysokých škol, které vydaly více než 100 titulů (viz TABULKA IV). Oproti předchozímu roku, kdy jsme jich evidovali celkem 15, v roce 2015 to již bylo pouze 13 vydavatelských subjektů; další dva se mohly vykázat roční produkcí více než 90 vydaných titulů (Západočeská univerzita Plzeň: 98 a Univerzita Pardubice: 93). I v daném případě se jedná o určitý útlum produkce. Ze státních institucí patřily opět k největším vydavatelům Ústav racionalizace ve stavebnictví (53 vydaných titulů; předloni 60) a Český statistický ústav (45 vydaných titulů; předloni 94). Další z pouze několika existujících státních vydavatelských subjektů se specifickou produkcí, Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, také loni svou produkci knih v Brailově písmu zredukoval. Vydal 39 titulů oproti předloňským 50.

**TABULKA IV Největší vydavatelé knih vysokých škol,
univerzit a ústředních státních institucí
na území ČR podle počtu vydaných titulů v roce 2015**

1.	Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc	450	(442)
2.	Masarykova univerzita, Brno	362	(389)
3.	VŠ báňská – Technická univerzita, Ostrava	272	(208)
4.	Karolinum, Praha	224	(209)
5.	Ostravská univerzita – PedF, Ostrava	208	(163)
6.	Vydavatelství ČVUT, Praha	192	(293)
7.	Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno	144	(228)
8.	Česká zemědělská univerzita, Praha	141	(146)
9.	Technická univerzita, Liberec	129	(104)
10.	Gaudeamus – Univerzita Hradec Králové	118	(137)
11.	Vysoké učení technické, Brno	113	(100)
12.	Univerzita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem	110	(136)
13.	Univerzita Tomáše Bati, Zlín	104	(126)

zdroj: Národní knihovna ČR a Národní agentura ISBN

Poznámka: Do tabulky jsou zařazeny všechny subjekty s produkcí neperiodických publikací, jejichž počet v roce 2015 přesáhl 100 nově vydaných titulů, tj. bez reedic a nových vydání již dříve vydaných titulů. V závorce je pro porovnání uveden počet titulů, které daný vydavatelský subjekt vydal v předchozím roce 2014.

Vydávání knih se stále více koncentruje mezi menší počet vydavatelů neperiodických publikací. Celkově se však jedná o pokles ve většině sledovaných kritérií. Třiatřicet největších privátních vydavatelů a vydavatelů vysokých škol, univerzit a státních

institucí podle počtu vydaných titulů tak v roce 2015 (předloni to bylo 35 subjektů) připravilo zhruba 39 % celkové knižní produkce České republiky. V daném případě se jedná o 3 % pokles stejného ukazatele ve srovnání s rokem 2014 (42,3 %). Vydavatelská špička ČR podle počtu vydaných titulů připravila celkem 7 172 titulů (předloni 7 776 titulů), z toho 4 605 titulů privátní vydavatelé (4 573 titulů v roce 2014) a 2 567 vydavatelé vysokých škol, univerzit a státních institucí (3 203 titulů v roce 2014).

STRUKTURA KNIŽNÍ PRODUKCE

V roce 2015 představovaly novinky, tj. nově vydané tituly knih (první vydání), bez ohledu na to, zda se jedná o původní české dílo nebo překlad, téměř 87 % celkové produkce vydavatelských subjektů ČR; v absolutních číslech to představuje 15 906 titulů z celkového počtu 18 282. Jedná se tedy o pokles o dva procentní body, resp. o 426 titulů. Zůžeme-li svou analýzu titulové produkce pouze na díla české proveniencí, pak se na celkové loňské knižní produkci podílí domácí tvorba ze zhruba dvou třetin (téměř 66 %), v absolutních číslech to představuje 12 042 titulů (předloni 12 024).

V knižní produkci českých vydavatelských subjektů za rok 2015 opět převažují knihy v češtině, a to z více než 85 % (absolutně to představuje 15 598 titulů). Další 1 032 titulů vyšlo v češtině s podílem jiného jazyka. Vedle toho čeští vydavatelé loni připravili k vydání i dalších 217 vícejazyčných publikací (předloni 212). Tyto dílčí kvantitativní ukazatele jsou v podstatě totožné s těmi z předchozích let.

V cizojazyčné knižní produkci českých nakladatelských domů znovu výrazně dominovala angličtina (768 titulů; 839 v roce 2014). Podíl neperiodických publikací vydaných v roce 2015 v tomto jazyce tedy představoval více než 4 % celkové knižní produkce České republiky (4,2 %). Celkem se ve sledovaném období výrazně rozšířila škála cizích jazyků, v nichž v České republice vyšly loni knihy; jednalo se o 28 jazyků oproti 20 jazykům v roce 2014 – úhrnem 1 428 titulů (předloni 1 557). Počet titulů vydaných ve slovenštině se udržel na vysoké úrovni po nárůstu, ke kterému došlo v roce 2013. Narůstající obchodní i kulturní vazby s Čínou jsou zřejmě příčinou také vydání 11 titulů v čínštině; v předchozím roce nebyl evidován ani jeden tuzemský ediční projekt v tomto jazyce. Přehled počtu titulů knih vydaných českými vydavatelstvími subjekty v některých cizích jazycích za období 2011–2015 je uveden v TABULCE V.

TABULKA V Počet knih vydaných českými vydavatelstvími subjekty v některých cizích jazycích v letech 2011–2015

	2011	2012	2013	2014	2015
angličtina	779	753	744	839	768
slovenština	272	252	370	370	316
ruština	43	31	98	120	113
němčina	93	72	87	102	85
polština	28	16	24	28	36
francouzština	18	8	22	22	22
španělština	18	14	18	26	19

zdroj: Národní knihovna ČR

Podíl krásné literatury na úhrnné loňské knižní produkci České republiky činil svými 5 297 tituly téměř 29 %; ve srovnání s předchozím rokem 2014 se jedná o zhruba stejný podíl. Po rekordu v produkci vydaných titulů dětské literatury v roce 2013 (2 031 titulů a zhruba 11 % podíl na úhrnné roční produkci ČR) vydavatelé v roce 2015 tuto úroveň v zásadě udrželi: 1 955 vydaných titulů představuje opět téměř 11 % (10,7 %) podíl.

Po rekordním počtu vydaných titulů učebnic a vysokoškolských skript za dobu existence ČR, ke kterému došlo v roce 2014 (viz TABULKA VI), byla tato úroveň knižní produkce v segmentu produkce učebnic a vysokoškolských skript udržena i loni. V roce 2015 vyšlo celkem 1 551 školních učebnic a vysokoškolských skript a učebnic, což představuje 8,5 % podíl na celkové roční knižní produkci (předloni 9,2 % podíl).

TABULKA VI Porovnání počtu vydaných titulů knih u některých typů literatury za roky 2011–2015

	2011	2012	2013	2014	2015
Beletrie	5174	4684	5190	5129	5297
Dětské knihy	1569	1698	2031	1962	1955
Učebnice a vysokoškolská skripta	1596	1522	1538	1698	1551

zdroj: Národní knihovna ČR

VYDÁVÁNÍ PŘEKLADŮ

Podíl překladů na české knižní produkci roku 2015 je srovnatelný s předchozími roky – kvantitativně i svým více než třetinovým podílem na celkovém objemu knižní produkce (34 %). Oproti předchozímu roku 2014 se jen nevýrazně snížil počet vydaných překladů o 115 titulů. Narostl ale počet jazyků, ze kterých se překládalo. Opět se potvrdilo lichotivé postavení České republiky mezi světovými překladatelskými velmocemi dané objektivními okolnostmi, že čeština nepatří mezi světové jazyky, a tak si vydáváním překladů otevíráme dveře do dalších jazykových kultur. Úroveň znalosti cizích jazyků u nás zřejmě také nestoupala natolik, aby občané ČR ve zvýšené míře četli i beletrii v jazyce originálu.

Také je potřebné zdůraznit, že úroveň uměleckých překladů je v České republice na relativně vysoké úrovni a má již svou tradici. Kvalita překladatelské činnosti se podporuje i řadou soutěží a cen (Cena Josefa Jungmanna, Soutěž Jiřího Levého) a oceňuje se udělováním Státní ceny za překladatelské dílo. Na nepovedené překlady, tj. neschopnost přetlumočit cizojazyčný text věcně a významově správně, opuštění uměleckého sdělení předlohy apod., ale i na prohřešky proti etickým pravidlům při vydávání překladového díla (dodržování autorských práv, „aktualizace“ již dříve pořízeného překladu aj.) každoročně upozorňuje Obec překladatelů anticonou Skřípec. Vyhlásování „vítězů“ na veletrhu Svět knihy v Praze se vždy těší velkému zájmu kulturní veřejnosti.

Čeští nakladatelé nabídli loni tuzemským čtenářům překlady z 51 jazyků, a to představuje rozšíření jejich škály oproti roku 2014, kdy vyšly překlady ze 45 jazyků. Opět mezi nimi nalezneme i některé v ČR vzácně frekventované či již mrtvé jazyky, jakými jsou např. středověká latina, staroslověnština, lužická srbsština, vlámsština, ázerbájdžánština, thajština, katalánština či baskičtina. V této souvislosti je třeba zdůraznit, protože to v některých zemích není zdaleka běžné, že se u nás zpravidla překládá přímo ze zdrojového jazyka. Bohužel, ani u nás už tato praxe není výlučná.

Trojice nejpřekládanějších jazyků byla v ČR od roku 1990 až do předloňska víceméně stabilní: angličtina, němčina a francouzština. V roce 2015 téměř 90 % nárůstem počtu vydaných titulů předstihly překlady ze slovenštiny ty z francouzštiny; představovaly téměř 6 % všech vydaných překladů. A to jsme loni zaznamenali téměř pětinnový nárůst počtu překladů z francouzštiny! U našeho východního souseda je percepce česky psaných knih v originále stále ještě víceméně samozřejmostí na rozdíl od četby slovenských autorů v Česku. Výrazně to prý ovlivňuje obliba českých pohádkových příběhů a postavíček mezi slovenskými dětmi.

Své výlučné postavení si loni udržel segment překladů z angličtiny; opět na ně připadla více než polovina všech vydaných překladů (52 %), své postavení si dále udržela němčina (více než 15 % podíl); na překlady z francouzštiny připadlo necelých pět procent všech vydaných překladů (4,7 %). Stabilizoval se i objem vydávaných překladů ze španělštiny (v tomto případě se samozřejmě nejedná vždy o překlady ze španělské literatury) a italštiny.

Stálé a narůstající oblíbené, a to především vlivem skandinávské detektivní školy, se u nás těší literatura ze skandinávských zemí. V roce 2015 to potvrdil i nárůst překladů vydaných titulů z literatury zemí Skandinávie. V čele se znovu ocitly překlady ze švédštiny (loni 95, předloni 80). Bilance dalších skandinávských jazyků je následující: norština (loni 34, předloni 24), dánsština (18, resp. 13), fínština (18, resp. 15) a islandština (8, resp. 4). Počet vydaných překladů z japonštiny opět u nás řadil tento jazyk mezi prvních dvanáct, ze kterých se u nás nejvíce překládá: 27 v roce 2015, 29 předloni.

Je třeba konstatovat, že stále větší oblibu u nás získávají knihy ze slovanské jazykové oblasti. I když se pořadí trojlístku nejpřekládanějších slovanských jazyků – slovenština, ruština a polština – ani v roce 2015 nezměnilo, zvláště dynamika nárůstu počtu vydaných překladů ze slovenštiny (o 90 %) a polštiny (o 52 %) je ale velmi výrazná.

Z dalších slovanských jazyků se v ČR v posledních letech překládalo nesrovnatelně méně; vždy souhrnně zhruba 20–30 titulů. Tentokrát počet překladů z těchto jazyků dosáhl rekordu – 45 titulů, i když s velmi rozdílnými hodnotami nárůstu či poklesu. Např. u slovinštiny jsme mohli loni zaznamenat sedminásobný nárůst (14 přeložených titulů) ve srovnání s rokem 2014 (2 tituly) nebo v případě bulharštiny pětinašobný (5 titulů) ovšem s nízkou porovnávací základnou. Naopak k téměř 2,5násobnému poklesu došlo v případě chorvatštiny (z předloňských 14 titulů na 6 loni). Kvantifikace počtu děl v některých jazycích, ze kterých v České republice vyšlo nejvíce překladů v období 2011–2015, je uvedena v následující TABULCE VII.

TABULKA VII Údaje o počtu vydaných překladů knih v ČR za roky 2011–2015

	2011	2012	2013	2014	2015
celkem	6514	5871	6565	6355	6240
z toho					
z angličtiny	3276	3238	3633	3344	3284
z němčiny	1129	970	924	971	949
ze slovenštiny	148	127	181	194	369
z francouzštiny	307	239	287	249	296
z ruštiny	87	78	124	165	175
z polštiny	93	86	58	96	146
ze španělštiny	96	60	203	140	120
z italské	116	66	82	89	89

zdroj: Národní knihovna ČR

EVIDENCE E-KNIH

Podíl e-knih na dnešní knižní produkci ČR dnes už nikoho nezvedají ze židlí svou exkluzivitou či technologickým novátorstvím. Zařadily se přirozeně do škály nabídky šíření informací i literárních textů. Mají své klady i zápory. Jejich vývoj a využití je stále neuzavřené. Opoždování v přípravě české legislativy však může přinést v budoucnosti nepříznivé důsledky

Národní agentura ISBN (International Standard Book Number = Mezinárodní standardizované číslování knih) v ČR spravuje od července 2010, kdy začala přidělovat čísla ISBN rovněž online publikacím (e-knihám), databázi ohlášených e-knih. Sem se ukládají všechny ohlášené e-knihy; v drtivé většině se jedná o formáty pdf, ePub a Mobipocket, i když teoreticky by byl možný až jejich mnohonásobek vzhledem k počtu užívaných formátů. Celkový počet přidělených čísel ISBN e-knihám je tak kvantifikací přidělení ISBN jednotlivým formátům a nikoli jednotlivým titulům; jednomu titulu se často přidělují 3 čísla ISBN. Do databáze mají přístup i jednotliví vydavatelé online publikací, aby si mohli zkontrolovat a ověřit, jaké tituly už ohlásili.

Počet přidělených čísel ISBN ohlášeným e-knihám (tady je třeba zdůraznit charakteristiku „ohlášených“ a nikoli „vydaných“) byl v roce 2015 celkem 11 378. Podle odhadu pracovníků Národní agentury ISBN činil počet jednotlivých titulů kolem 5 000; firma eReading odhaduje jejich počet spíše na 3 500, tj. těch titulů, které projdou redakčním zpracováním nakladateli. Při porovnání s předešlým rokem 2014 je patrný nárůst těchto ukazatelů, kdy bylo evidováno celkem 10 752 záznamů o ohlášených titulech, a počet jednotlivých titulů se odhadoval v objemu asi 4 000. Dynamika tohoto segmentu knižního trhu se však v posledních letech zpomaluje (srovnejme třeba s rokem 2012, kdy ohlášeným e-knihám bylo přiděleno pouze 3 997 ISBN).

Novela zákona č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích, která zahrne rovněž povinnost evidence a odevzdávání povinných výtisků e-knih, by měla být předložena Parlamentu ČR až v roce 2017. Do jejího schválení a účinnosti tedy nebudou muset

vydavatelé e-knih posílat povinné výtisky online publikací určeným institucím, resp. knihovnám, a budou stále vedeny pouze jako ohlášené. Příprava této legislativní normy má tak již více než roční zpoždění. Vzhledem k tomu, že zde zatím neexistuje instrument povinnosti, reálně hrozí, že v sektoru elektronického publikování (nejen e-knihy, ale i e-periodika, různé elektronické portály apod.) bude v důsledku toho tzv. paměť národa torzovitá, protože řada těchto aktivit už byla ukončena.

Národní knihovna ČR také bude muset vyřešit archivaci těchto publikací ve vhodném formátu, jejich ochranu a způsob půjčování. Zde panují ze strany vydavatelů oprávněné obavy z nezákonného kopírování a šíření. Jedná se tedy o řešení závažných úkolů, které zásadně změní dosavadní praxi.

ČTENÁŘI A PRODUCENTI E-KNIH

Podle nejnovějšího průzkumu uživatelů internetu, který provedla společnost Nielsen Admosphere v únoru 2016 na vzorku pěti set respondentů z populace starší 15 let, se zhruba třetina (36 %) přihlásila rovněž k četbě e-knih. To koresponduje s průzkumem Českého národního panelu (www.ceskynarodnipanel.cz), který proběhl v roce 2013. Tehdy svou zkušenost se čtením e-knih u nás uváděly 34 % internetové populace. K výraznějším rozdílům se však dospělo v charakteristice typického čtenáře e-knih. Tehdy to byl muž s vysokoškolským vzděláním ve věku do 30 let. Podle nejnovějších poznatků čtou nejvíce knihy v elektronické podobě mladí lidé do 24 let (57 %) a jejich počet stoupá s rostoucím vzděláním.

Pro čtení e-knih jejich uživatelé podle zkušeností prodejců e-knih nejčastěji využívají čtečky, dále mobilní telefony a tablety, notebooky a osobní počítače. Hlavní pociťovanou nevýhodou čteček, jejichž displeje jsou založeny na technologii E-Ink, je skutečnost, že zatím umožňují zobrazování pouze černobíle (na trhu se sice objevily i čtečky pro barevné zobrazování, avšak neprosadily se kvůli ceně a kvalitě). Uživatelé pro zobrazování obrázků a barevných obrazových publikací tedy čtečky zpravidla kombinují s tablety nebo osobními počítači. Výsledky výše zmiňovaného průzkumu společnosti Nielsen Admosphere to však zcela nepotvrzují; čtenáři e-knih uváděli, že nejčastěji používají stolní počítač či notebook (47 %), dále chytrý telefon (38 %), tablet (34 %) a až poté čtečku (28 %).

Zabezpečení e-knih proti jejich neoprávněnému šíření se v zásadě ustálilo na tzv. sociálním DRM, což je digitální technologie ochrany elektronického dokumentu před zneužitím jeho spojením s adresou kupce/objednatele. Technologicky náročnější softwarová omezení se ukázala většinou jako kontraproduktivní a v řadě případů odrazovala i zájemce od koupě elektronické knihy. Bezúplatné stahování je stále nejčastější cestou k získávání e-knih; podle zmiňovaného nejnovějšího průzkumu je využívá 93 % čtenářů! Před třemi lety tak činilo zhruba 70 % čtenářů! E-knihy si kupuje 37 % jejich uživatelů (podle předchozího průzkumu to bylo pouze 27 %), 40 % je dostává darem a 21 % si je půjčuje v knihovně. Titulová nabídka jednotlivých prodejců e-knih se liší hlavně jejich propojením s vydavatelem, resp. vydavatelskými skupinami (např. Kosmas s Argem, eReading s Albatros Media nebo eBux s Euromedia Group).

Uživatelé e-knih nejvíce oceňují jejich skladnost, dostupnost a cenu. Pozitivně se vnímá skutečnost, že odpadají obavy z poškozování vazby knihy, nejsou potřebné záložky, elektronickým knihám nikdy nehrozí, že budou vyprodané; čtenáři mohou mít na jednu při sobě více titulů až celou knihovnu, vkládat si vlastní poznámky k přečteným pasážím knihy a u cizojazyčných textů možnost průběžného využívání integrovaného slovníku.

Zajímavé byly odpovědi respondentů z hlediska negativního vnímání e-knih. Většinou jsou výrazně subjektivní povahy a lze je shrnout pod heslo „zvyk je zvyk“. Mnohým totiž chybí atmosféra spojená s četbou knihy a vůně papíru. Při čtení e-knihy se prodlužuje doba strávená u počítače, následkem čehož hrozí bolest očí, a v neposlední řadě nelze takovou knihu vystavit v knihovně. K nejoblíbenějším žánrům e-knih patří fantasy, sci-fi a odborná

literatura. Beletrii v této formě čtou s velkou převahou ženy (42 %); z mužů podle tohoto průzkumu jen každý pátý. Podle průzkumu Nielsen Admosphere si také 87 % respondentů nedovedlo představit, že by četli knihy pouze v elektronické podobě.

V ČR se také stále rozšiřuje okruh vydavatelů e-knih. Mnozí z předních producentů tištěných knih (Albatros Media, Argo, BBart, Domino, Host, Kniha Zlín, MOBA aj.) investují i do tohoto segmentu knižního trhu, event. rovněž do vydávání audioknih, i když návratnost těchto investic (natož zisk) je zatím na malém českém knižním trhu většinou více než iluzorní. V tomto směru se však situace v České republice příliš neodlišuje od zemí s podobnými podnikatelskými podmínkami, velikostí trhu a s nesvětovým jazykem (např. Maďarsko).

Rožrůstá se i počet internetových knihkupectví a literárních portálů. Mezi ty nejznámější, s největší titulovou nabídkou, a které jsou funkční, patří např. Kosmas (www.kosmas.cz), Palmknihy (www.palmknihy.cz), eReading (www.eReading.cz), Ráj knih (www.rajknih.cz), martinus.cz (www.martinus.cz), eKNIHOVNA (www.eknihovna.cz), Knihaulka (www.eknihulka.cz) nebo VirtBook (www.virtbook.cz). Pro ty, kteří jsou schopni číst v cizích jazycích, a to zejména v angličtině, se zdarma nabízejí e-knihy na portálech www.gutenberg.org nebo www.free-ebooks.net. Jedná se především o díla klasické a americké literatury, která již nepodléhají autorskoprávní ochraně.

V České republice fungují již i specializované informační portály o e-knihách s příspěvky o teorii a praxi e-knih nebo specializované portály pro fanoušky elektronických knih, které obsahují hodnocení knih i autorů, žebříčky apod.

Přehled nejprodávánějších titulů e-knih za rok 2015 dvou významných prodejců v ČR, Palmknihy a eReading. S velkou převahou se jedná o tituly překladové literatury.

TABULKA VIII a Nejprodávánější tituly e-knih v roce 2015 – Palmknihy

1. Jo Nesbø: <i>Policie</i> , Kniha Zlín
2. Jo Nesbø: <i>Syn</i> , Kniha Zlín
3. Jo Nesbø: <i>Krev na sněhu</i> , Kniha Zlín
4. Jo Nesbø: <i>Půlnoční slunce</i> , Kniha Zlín
5. Jonas Jonasson: <i>Analfabeta, která uměla počítat</i> , Panteon
6. Jo Nesbø: <i>Přízrak</i> , Kniha Zlín
7. František Kotleba: <i>Lovci</i> , Epoque
8. Lars Kepler: <i>Stalker</i> , Host
9. Jonas Jonasson: <i>Stoletý stařík, který vylezl z okna a zmizel</i> , Panteon
10. Lincoln Child: <i>Pomsta</i> , BBart

zdroj: Palmknihy.cz

TABULKA VIII b Nejprodávánější tituly e-knih v roce 2015 – eReading

1. Lars Kepler: <i>Stalker</i> , Host
2. David Lagercrantz: <i>Dívka v pavoučí síti</i> , Host
3. Samuel Bjørk: <i>V lese visí anděl</i> , Plus
4. Jo Nesbø: <i>Krev na sněhu</i> , Kniha Zlín
5. Jiří Březina: <i>Promlčení</i> , Motto
6. Jo Nesbø: <i>Policie</i> , Kniha Zlín
7. Camilla Läckberg: <i>Krotitel</i> , Motto
8. E. L. James: <i>Fifty Shades Of Grey – Padesát odstínů šedi</i> , XYZ
9. Eva Urbaniková: <i>Ztracené</i> , Motto
10. Jo Nesbø: <i>Syn</i> , Kniha Zlín

zdroj: eReading.cz

AUDIOKNIHY

V posledních letech dochází v České republice také k určitému rozmachu produkce a zájmu o audioknihy, a to i díky aktivitám profesního sdružení Asociace vydavatelů audioknih (AVA), jako je vyhlášení cen Audiokniha roku nebo vlivem dalších akcí propagujících tento způsob vnímání literárních textů.

Profesionálové, kteří se dnes pohybují v oblasti vydávání a prodeje audioknih, zpravidla rozlišují mezi zvukovou knihou

a audioknihou. Za zvukovou knihou považují její nezkrácené načtení jednou osobou bez dalších dodatečných dramaturgických úprav. Tomu odpovídá primární funkce tohoto zprostředkování textů nevidomým a slabozrakým. Za skutečnou audioknihou považují její ztvárnění v nezkrácené či zkrácené podobě ovšem zdramatizované a načtené i více herci podle hlavních jednajících postav, a to včetně hudby a doprovodných zvukových efektů. I v případě „pouhé“ zvukové knihy se však většinou jedná o nahrávky pořízené v profesionálním studiu profesionálními herci.

Dnes je nejběžnějším médiem pro šíření audioknih CD a elektronické formáty (nejčastěji mp3), které si můžete pomoci různých aplikací stáhnout do svého mobilního telefonu.

PROPAGACE AUDIOKNIH

Průkopníkem v propagaci audioknih u nás je portál Audioknihy a jejich česko-slovenský projekt Audioknihy NAHLAS! (www.audioknihyahlas.cz). Proběhl loni o druhém říjnovém víkendu v celkem 150 knihkupectvích v ČR i SR. Jako součást akce vydalo sedm vydavatelství specializovaných na tento druh knižní produkce v pátek 9. 10. 2015 celkem 14 novinkových titulů. V rámci doprovodného programu proběhly křty a autogramiády s jejich tvůrci.

Již zmiňované vyhlášení cen Audiokniha roku (poprvé byly vyhlášeny v roce 2013) probíhá pak během knižního veletrhu Svět knihy, který se koná v květnu. Počet kategorií se nakonec ustálil na 7 (nejlepší zvuk, obal, dramaturgie /nejlepší audiovizuální kniha/, dramaturgie četba, interpret, interpretka a Cena posluchačů).

PRODUKCE AUDIOKNIH

Podle průzkumu mezi posluchači zvukových knih v Česku a na Slovensku, který na vzorku 750 uživatelů provedla v listopadu 2015 společnost Audiolibrix, vyplývá, že za poslední rok vzrostl objem česky namluvených audioknih o 20 % a počet zájemců o ně rovněž o pětinu. Na stoupající oblibě tohoto způsobu šíření literárních děl má rovněž velký podíl především vývoj technologií na jejich stahování. Pohodlnější poslech mluveného slova umožňují aplikace pro tzv. chytré mobilní telefony se systémy iOS, Android nebo Windows Mobile. Podle uvedeného průzkumu se 38 % uživatelů začalo zajímat o poslech audioknih, když vydavatelé nabídli jejich prodej formou downloadu (stahování).

Posluchači měli v roce 2015 v ČR k dispozici zhruba 5 700 hodin poslechu mluveného slova. Např. portály dvou největších prodejců digitálního downloadu, Audiolibrix a Audiotéka.cz (oba vznikly v roce 2012), mají v současnosti ve své nabídce více než 2 500 titulů nejrůznějších žánrů. Audiotéka.cz eviduje v současnosti více než 108 000 registrovaných uživatelů, z toho 16 175 jen z roku 2015. Loni vykázali prodej 91 191 audioknihy. Přesto třetína respondentů citovaného průzkumu uvedla, že jim počet audioknih z domácí tvorby ještě nestačuje.

Průkopníkem audioknih (zvukových knih) u nás je Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana v Praze, která je specifickým státním a v zásadě nekomerčním vydavatelstvím rovněž zvukových knih pro nevidomé a slabozraké. Počátky její činnosti sahají až do roku 1918. Tvorbou audioknih se soustavně zabývá již od roku 1960. Objemem připravených titulů dnes patří mezi největší producenty audioknih v ČR. V současnosti provozuje tři nahrávací studia, ve kterých v roce 2015 připravili celkem 164 zvukových knih. Zrakově postižení občané ČR si mohou produkci Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana bezplatně vypůjčit ve veřejných knihovnách, které s ní uzavřely smlouvu.

Nejoblíbenějším žánrem audioknih byly loni s 26 % podílem detektivky a thrillery. Nejprodávánějším titulem roku se stala *Dívka v pavoučí síti* Davida Lagercrantze (vydal OneHotBook). Žebříček spisovatelů, o jejichž díla byl v roce 2015 v audioformě největší zájem, suverénně vedl Jo Nesbø. Dále k nim patřili Milan Lasica, Jonas Jonasson, Dan Miller, Henning Mankell, Dominik Dán, Peter May, Zdeněk Svěrák, Július Satinský a Frederik

Backman. Čeští uživatelé audioknih výrazně preferovali díla zahraniční provenience. Cenové rozpětí audioknih na českém trhu bylo široké: 39–1790 Kč.

Tomuto typu knižní produkce se v současnosti v Česku soustavně věnuje cca 60–70 vydavatelů – specializovaných i tradičních: Albatros Media, AudioStory, Audiotéka, Euromedia Group, Mladá fronta, OneHotBook, Panteon, Práh, Progres Guru, Radioservis, Rybka Publishers, Supraphon, Tympanum, Walker & Volf a další.

Informace a novinky ze světa audioknih lze nalézt v internetovém magazínu naposlech.cz či na prodejním portálu Audioteka.cz. O historii zvukového slova se např. můžete dočíst na blogu portálu Audiolibrix, který vás vezme na cestu od fonografu až po stahování ve formátu mp3 (blog.audiolibrix.com/cs/kratka-historie-audioknih/).

Nejnovější průzkum společnosti Audiolibrix vyvrátil mýtus o tom, že poslech audioknih působí negativně na četbu knih. Více než 42 % respondentů naopak uvedlo, že právě díky audioknihám začali více číst, a zhruba 41 % posluchačů „knih do ucha“ tvrdilo, že i při existenci audioknih přečtou stále stejný objem knih. Došlo i k překvapivému zjištění, že roste zájem obyvatel České republiky o slovensky namluvené audioknihy (poslouchá je až 20 % Čechů). Ve srovnání s rokem 2014 tak Češi nakoupili dvojnásobek slovenských titulů! České tituly nakupují Češi a Slovinci zhruba napůl.

Přehled nejprodávanějších titulů audioknih v ČR za rok 2015 obsahuje údaje ze dvou významných portálů Audioteka.cz a Audiolibrix. Podobně jako u e-knih i v tomto segmentu tuzemského knižního trhu se jedná s velkou převahou o tituly překladové literatury.

TABULKA IX a Nejprodávanější tituly audioknih v roce 2015 – Audiotéka.cz

1.	Zdeněk Svěrák-Jára Cimrman-Ladislav Smoljak: <i>Divadlo Járy Cimrmana (Všech 15 her a texty, na které se nedostalo)</i> , Supraphon
2.	Jonas Jonasson: <i>Analfabetka, která uměla počítat</i> , Panteon
3.	Miloslav Šimek-Jiří Grossmann: <i>Komplet 1966–1971</i> , Supraphon
4.	R. Galbraith: <i>Hedvábník</i> , Plus
5.	Robin Shilp Sharma: <i>Mnich, který prodal své ferrari</i> , Rybka Publishers
6.	David Lagercrantz: <i>Dívka v pavoučí síti – Milénium I</i> , OneHotBook
7.	George Simenon: <i>Komisař Maigret</i> (kompletní série), Radioservis
8.	Jo Nesbø: <i>Policie</i> , OneHotBook
9.	Jonas Jonason: <i>Stoletý stařík, který vylezl z okna a zmizel</i> , Panteon
10.	Andrzej Sapkowski: <i>Zaklínač I. Poslední přání</i> (komplet), Audiotéka

zdroj: audioteka.cz

TABULKA IX b

Nejprodávanější tituly audioknih v roce 2015 – Audiolibrix

1.	David Lagercrantz: <i>Dívka v pavoučí síti – Milénium IV.</i> , OneHotBook
2.	Jo Nesbø: <i>Syn</i> , OneHotBook
3.	Jo Nesbø: <i>Policie</i> , OneHotBook
4.	Peter May: <i>Šachové figurky</i> , OneHotBook
5.	kol. aut.: <i>Angličtina do ucha</i> , Eddica
6.	Paula Hawkins: <i>Dívka ve vlaku</i> , OneHotBook
7.	Lars Kepler: <i>Stalker</i> , OneHotBook
8.	Dominik Dán: <i>Popol všechých zarovná</i> , Publixing
9.	Peter May: <i>Skála</i> , OneHotBook
10.	Jussi-Adler Olsen: <i>Zabijáci</i> , OneHotBook

zdroj: www.audiolibrix.com

ZÁVĚR

Knihy stále potěšitelně patří na jedno z předních míst v žebříčku kulturních hodnot obyvatel České republiky, a to bez ohledu na způsob šíření jejich obsahu (tiskem, elektronickými daty nebo akustickými signály). Česká republika i v roce 2015 potvrdila, že je zemí vyspělé knižní kultury. Svým relativně malým knižním trhem má ale i nastaveny mantinely možností jeho rozvoje.

A co ho nejvíce poznamenávalo v uplynulém roce? Domnívám se, že především následující okolnosti:

- Úspěšně probíhané snížení sazby DPH na knihy z 15 % na 10 % se v cenách knih výrazněji neprojevovalo.

- Stále přetrvávala nedostupnost exaktních ekonomických informací o jednotlivých vydavatelstvech, distribučních a prodejních subjektech knižního trhu, a to především z hlediska počtu vydaných a prodaných výtisků knih, dosahovaných zisků, příp. ztrát apod., a tím i možnost srovnání jejich ekonomické síly a postavení na knižním trhu.

- Postupovala koncentrace a vznik silných hráčů knižního byznysu. Bezesporu to v dohledné budoucnosti ovlivní cenovou politiku prodeje knih, titulovou skladbu a zastoupení domácích tvorby.

- Všechny základní články knižního řetězce pružně reagovaly a reagují na nástup nových komunikačních forem produkce, šíření a prodeje literárních děl.

- Při organizaci a konání knižních přehlídek a různých dalších propagačních akcí je stále patrnější rozevírání ekonomických nůžek mezi velkými a silnými subjekty zaměřenými především na masovou produkci a těmi malými a relativně nezávislými, kteří upřednostňují především produkci uměleckých a obsahově svébytných děl. Všichni společně však bezesporu přispívají k pestrosti knižní nabídky, ovšem jejich vliv na objem produkce, čtenáře i žebříčky prodejnosti je odlišný.